

MOLAS, Joaquim (2005): *Les avantguardes literàries a Catalunya. Bibliografia i antologia crítica*. Amb la col·laboració de Pilar Garcia-Sedas i Tilbert Dídac Stegmann. Frankfurt: Vervuert; Madrid: Iberoamericana, 302 pàgines.

La recerca de la modernitat és el *leit-motiv* de les avantguardes, que esclaten a Europa en el terreny pictòric però que, de seguida, s'expandeixen a la resta de manifestacions artístiques i culturals, com la literatura, el cinema, la publicitat, el disseny i les arts plàstiques (Kandinsky o Dalí), l'arquitectura (Bauhaus i GATPAC) o la música (Satie, Schönberg o Gerhard). Les avantguardes són sinònim de modernitat; de trencament, entre l'art com a institució i el passat com a antigalla; de redefinició i reformulació de conceptes, tant filosòfics com artístics, i d'assaig de nous llenguatges que defugen la racionalitat per cercar la subjectivitat i la impressió. La porta que condueix de la realitat al somni. En termes artístics suposen una cruïlla, el pas del segle XIX al segle XX, des d'una geografia concreta: França i Itàlia, catalitzadors de bona part dels moviments d'avantguarda, que sorgeixen i marquen profundament el panorama cultural del període d'entreguerres del segle XX.

Joaquim Molas, curador del volum i autor de tres articles, parteix d'aquestes coordenades per analitzar i mostrar com els diferents corrents avantgardistes, Cubisme, Futurisme, Surrealisme i Dadaisme, fonamentalment, són rebuts a Catalunya pels seus poetes i escriptors; i de quina manera aquests influeixen en la construcció de nous discursos personals. Se centra, però, entre el 1917 i el 1939, el moment més esponerós quant a la literatura. Queden fora del camp d'estudi els joves poetes i crítics dels anys trenta (Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Joan Teixidor o Guillem Díaz-Plaja) i les avantguardes posteriors a la guerra civil. Però, com a contrapartida, s'apunten les primeres aportacions avantgardistes, encara en el Modernisme. I també s'han inclòs pintors que al llarg de la seva trajectòria van escriure i publicar textos teòrics i literaris.

Molas planteja el volum apropant-se a una tècnica molt en sintonia amb el contingut analitzat: el *collage*. D'entrada, una selecció bibliogràfica molt completa, i útil, sobre el tema que presenta diversos apartats, que van des de les imprescindibles obres de referència sobre les avantguardes a Catalunya i la seva recepció, fent marrada en períodes concrets: com els precedents (1905-1916), el

Cubo-Futurisme (1917-1924) i la transició entre el Surrealisme i «la modernitat» (1925-1939). En aquests talls temporals hi prenen relleu noms propis de poetes com Gabriel Alomar, Rafael Nogueras Oller, Joaquim Torres-Garcia, Josep Maria Junoy, Joan Salvat-Papasseit, Joaquim Folguera, Vicenç Solé de Sojo, J. V. Foix, Francesc Trabal, Salvador Dalí o Carles Sindreu, entre altres; o crítics com Sebastià Gasch o Luífs Montanyà. Així com manifestos, textos programàtics i revistes, o grups artístics com ADLAN (Amics de l'Art Nou).

Aquesta primera part bibliogràfica es concreta amb una antologia/miscel·lània d'onze textos crítics –gairebé les tres quartes parts del volum– de diversos estudiosos, ja publicats anteriorment en llibres, revistes o tesis doctorals. Aquests aborden, amb profunditat, precisió i solvència intel·lectual, els trets definidors de les Avantguardes i la contribució literària de poetes i teòrics sempre fent visible un doble pla: l'escenari europeu i la corresponent materialització en la cultura catalana, en la literatura: poesia, crítica, narrativa o assaig. Molas signa tres d'aquests onze articles. Els dos primers del volum intitulats «Sobre les Avantguardes» i «Les Avantguardes literàries: imitació i originalitat» i un tercer «La poesia de Salvat-Papasseit, entre la realitat i el mite». Els dos primers tenen un marcat caràcter introductor, descriuen les característiques idiosincràtiques de les Avantguardes, així com el seu impacte i abast, que s'inicia amb la irrupció de dos grups, el cubista i el futurista, entre el 1907 i el 1909. Així com el substrat filosòfic i ideològic que hi ha al darrere dels moviments d'Avantguarda, les línies: una d'intel·lectualitzada (Cubisme i Constructivisme) i una altra de més vitalista, irracional o mística (Expressionisme, Dadaisme i Surrealisme) que van produir diversos transvasaments en les dues direccions i que tenien el comú denominador de cercar i reinterpretar la modernitat.

Les Avantguardes no es poden deslligar de trets com el replegament interior, la idea de moviment associada a la velocitat, distanciament humorístic, creació d'una iconografia urbana associada a l'asfalt, l'urbanisme, l'electricitat, la publicitat, la màquina (automòbil, aeroplà, telègraf, tramvia, etc.), l'esport o el cinema, que emprava un llenguatge molt en sintonia amb l'avantguardisme, pel que fa a la fragmentació del llenguatge, sense obviar la creació de l'*star-system* encarnat per noms com Rodolfo Valentino, Greta Garbo, Charlot o Buster Keaton.

Molas aborda també la concreció de les Avantguardes en la cultura catalana a partir de la data decisiva del 1924, amb la publicació del primer manifest surrealista de Breton i la mort de Salvat-Papasseit, i el 1925, amb el balanç crític de la literatura d'avantguarda fet per J. V. Foix a la *Revista de Poesia* i la primera exposició de Dalí a les Galeries Dalmau. En aquests anys s'aprecia una estreta relació entre pintors i poetes, fins a intercanviar-se els rols o arribar-se a confondre. Alhora centra l'atenció en noms propis ubicats al Modernisme com Gabriel Alomar, Rafael Nogueras Oller o Josep M. de Sucre, que apunten a la modernitat avantguardista, amb uns plantejaments poètics diferents que es desmarquen de tot classicisme, però que no fructificaran fins a la caducitat dels plantejaments orsians, que ofegaran qualsevol possibilitat de subversió.

Les Avantguardes literàries catalanes, a diferència de les Avantguardes italianes o les plàstiques, no van constituir mai una ruptura violenta, sinó que van tendir a col·laborar amb els grups institucionals, això s'explica perquè des de mitjan segle XIX el país lluitava per reconstruir una cultura i consolidar la codificació d'una llengua, en desús a causa de diversos condicionants històrics. Els poetes com Josep M. Junoy o J. V. Foix, conscients d'aquesta situació cultural, van compaginar la subversió literària amb el respecte pel llenguatge, però anteposant la continuïtat i la construcció a les idees de ruptura i recerca.

«La poesia de Salvat-Papasseit, entre la realitat i el mite» aborda la relació entre vida i literatura que explicita Joan Salvat-Papasseit en la seva poesia. Una existència vital d'extracció humil i marcada per una salut feble i malaltissa el conduïren a buscar una sortida en la llibertat, a través de la poesia i la militància en la lluita político-social. La seva poesia és, encara avui, apreciada i reivindicada per la seva bellesa i senzillesa, mentre veu de la cançó com a símbol de l'alegria de viure. L'amor i l'erotisme també és un altre vèrtex temàtic que culmina la proposta poètica papassetiana.

L'estudiós italià Giuseppe E. Sansone basteix en el seu article «Gabriel Alomar e il Futurismo italiano» les relacions de l'escriptor català amb aquest moviment italià. Sansone aborda l'ideari desplegat per Alomar en els seus textos programàtics, des de l'esfera cultural i política –arreglerat amb el republicanisme–, posant de relleu la innovadora transversalitat i modernitat de les propostes alomarianes.

Jaume Vallcorba a «Josep Maria Junoy, apologeta del Cubisme» ressegueix la contribució de Junoy a la crítica artística des de les pàgines de *La Publicidad* i, sobretot, l'impacte en cercles europeus que rebé el seu llibre *Arte & Artistas* (1912) en què repassa críticament l'obra de pintors coetanis com Sunyer, Nonell, Mir, Torres-Garcia, Manolo o Picasso. Vallcorba en cerca les influències rebudes de la nova escola poètica francesa, estandard de modernitat.

Arthur Terry estudia a «La idea de l'ordre en la poesia de J. V. Foix», com la realitat és projectada, imaginada per la ment de qui la contempla com a participant actiu i no un simple espectador. El resultat és una poesia molt narrativa, plena d'accions, de moviment, que s'apropa al Surrealisme. Foix trenca la barrera dimensional entre l'interior i l'exterior, entre el jo i l'objecte copsat, tot subjectivant el jo i posant en evidència que aquest és una convenció il·lusòria feta d'intuïcions, pensaments i desitjos.

Pere Gimferrer a «*El Diari 1918*: temes i procediments» estructura el seu article sobre els temes que giren a l'entorn del primer poema de *Gertrudis*: el de la pròpia personalitat i de les mutacions, i el de la clausura i la claustrofòbia. I també la por a l'empetitiment, al no-res, que es tradueix en la pèrdua de la pròpia individualitat. Gimferrer també mostra com aquests temes tenen la forma com a cadena de transmissió en repeticions, interrelacions, relacions complexes que reforcen el caràcter oníric de la realitat quotidiana.

Carme Arnau analitza l'aplicació de tècniques avantguardistes en la novel·la catalana a «Sobre la novel·la de Francesc Trabal: *Judita* o l'amour fou». De com el desig, un dels temes avantguardistes per excel·lència, apareguts abans en poesia, esdevé un element per subvertir l'ordre social a *Judita*. I també com l'univers ficcional treballat està marcat pel joc, el moviment i la subjectivitat per posar en evidència que són una convenció establerta entre el novel·lista i el lector. Això porta a considerar la novel·la com a experiment de llibertat i imaginació, sense deixar de banda l'humor i la ironia –recursos plenament avantguardistes i marca genuïna de modernitat–, juntament amb els personatges femenins o l'amor febrós i obsessiu.

La figura de Dalí, en la seva vessant de generador d'idees al voltant del Surrealisme, a partir del 1929, és analitzada per Vicent Santamaria a «Sobre la gestació i la recepció de la *La femme visible*». Les tres grans línies del pensament dalinià formulades a *La femme visible* són la influència del materialisme dialèctic, la psicopatològica a partir del mecanisme psicològic de la paranoia i la psicoanàlisi, a partir del llibre d'Otto Rank. Dalí converteix la realitat interior del desig en una realitat objectivable i demostrable.

L'estudiós francès Emmanuel Guigon centra el seu article «ADLAN (1932-1936) et le Surréalisme en Catalogne» la penetració de les idees surrealistes a Catalunya a través de la creació de l'associació ADLAN, Amics de l'Art Nou, creada l'octubre de 1932; així com la connexió amb *L'Amic de les Arts* i el GATCPC al voltant de les arts plàstiques i l'arquitectura.

L'article que tanca la miscel·lània, «La poesia catalana durante el franquismo: de la vanguardia poética a la poesía experimental» de Ramon Salvo Torres funciona com una mena d'epíleg final, i explica com tot el substrat avantguardista de la poesia dels anys vint i trenta marcà les noves propostes poètiques a partir del 1939, que es replegaren a l'entorn de la poesia experimental, que integrava diverses pràctiques poètiques com la poesia visual, el poema objecte o la poesia fonètica. Salvo explica que a Catalunya, les primeres innovacions poètiques de postguerra, són obra d'antics avantguardistes que han canviat la llengua i que posen l'estètica d'avantguarda al servei del nou règim. Aquest via s'escota i acaba en via morta. Fins que apareixen poetes amb propostes molt sòlides i personals com Josep Palau i Fabre, Joan Perucho, Joan Brossa o J. V. Foix.

A tall de conclusió, cal subratllar que les Avantguardes van traspassar fronteres i barreres en tots els sentits, tant de gènere com d'espai i cronologia, i que les lletres i l'art catalans també van fer

de caixa de ressonància de tot aquest flux de cultura i pensament. El present volum dóna una visió panoràmica, i de síntesi, sobre els moviments d'avantguarda, des de la literatura cap a la transversalitat artística i de pensament. Però alhora actualitzada fins a principis del segle XXI, mostrant una fragmentarietat que ajuda a recompondre la grandesa i significació de les Avantguardes literàries a Catalunya amb una nòmina d'autors i obres que caigueren pel precipici de 1939.

Llibres com aquests són necessaris perquè palesen el pes específic de la literatura catalana en un dels períodes més innovadors i creatius de la modernitat cultural europea, i l'homologació d'autors com J. V. Foix, Joan Salvat-Papasseit o Francesc Trabal amb aquesta modernitat. Alhora que marquen les grans possibilitats frustrades d'una literatura ferida de mort pel desenllaç d'una guerra (in)civil. Aquesta miscel·lània és una bona aportació acadèmica al període literari català 1917-1939, mentre romanem a l'espera que n'arribin d'altres que segueixin aquesta línia i siguin l'esperó de la confecció d'una història de la literatura catalana, que actualitzi els estudis realitzats aquests últims vint-i-cinc anys. De moment contribucions com aquesta són un bon fonament per a l'assoliment d'una fita necessària per a estudiants, estudiosos, i per a la cultura i el país, que bé s'ho valen.